

OOSTVLAAMSCHE ZANTENMEDEDEELINGEN VAN DEN BOND DER OOSTVLAAMSCHE
FOLKLORISTEN

Maatschappij zonder winstbejag

Secretariaat van den Bond :
L. VERLODT, Zalmstraat, 69, Gent
Penningmeester :
CL. TREFOIS, Steenhouwerstraat, 36,
Ledeberg-Gent Postcheckr. 111.318

Redactie van Oostvl. Zanten :
F. VAN ES,
Groendreef, 144, Lokeren
Cl. V. TREFOIS & J. BOES

Kerkpatronen en Bedevaartplaatsen in Vlaanderen,

door Jos. VERMEULEN.

Dit is mijne derde bijdrage tot het samenlezen van gegevens over de kerkpatronen, bedevaartplaatsen en devotieoorden op het oude grondgebied van het vroegere graafschap Vlaanderen. Dit naar aanleiding van de lijst Van Dyck in Oost-Vlaamsche Zanten, 12° jg. 1937. Bl. 47-59 opgenomen. Mijn twee andere lijsten verschenen in Oost-Vlaamsche Zanten, 12° jg. 1937. Bl. 111-117, en in den 14° jg. 1939. Bl. 193-235.

Ik zei toen dat de weide wel niet afgegraasd zou blijken te zijn. Deze nieuwe lijst is er het beste bewijs van. En zooals het volksgezegde gaat, zullen we wel er mogen bijvoegen: « En daarachter komen er nog » !

Op mijn vorige bijdrage werden mij van twee zijden zeer interessante opmerkingen gemaakt en aanvullingen bezorgd. Ik heb ze in deze lijst dankbaar verwerkt. Ze kwamen eerstens van den Heer O. Dangez, van Reet, die me vooral zeer belangwekkende gegevens mededeelde over O. L. Vrouw van de Tralie te Rijsel (Fr. Vl.), en over de bedevaarten in den West-Vlaamschen Uitkant, en dan tweedens van den Heer Léon Defraye, die vooral over zijn heemstede Deerlijk bijzonderheden wist te verstrekken.

Aan beide Heeren mijn besten dank voor hun belangstelling en hun medewerking.

De indeeling van de lijst is dezelfde als die van de vorige bijdrage.

I. — DE HEILIGEN.

AARNOUT van TIEGEM. — Negende eeuwfeest gevierd in de abdij van Steenbrugge in 1940. Zie tekst van het Sint Aarnout's eeuwfeestlied in « Het Algemeen Nieuws » dagblad, Brussel, nummer van Donderdag 22 Augustus 1940.

ADELARDUS. — De groote begankenis te Huisse hield op met de fransche revolutie. Er bestaat een « Lardusfontein » en er zijn ook « Larduslinden ».

ALDEGONDIS en BASINUS. — Worden dikwijls samen vereerd. Het is dochter en vader.

AMALBERGA. — Te Mater is er eene St. Amalbergafontein, waarover een kleine kapel is gebouwd. Water der fontein gebruikt tegen de koorts.

Over de bedevaart te Temsche, zie interessante gegevens en gedeelten van het bedevaartlied in : George Podesta. Le Petit Brabant. Antwerpen. Van Merlen. 1854. verbo : Tamise. Bl. 98-126.

ANNA. — Bottelare. Zie daarover: J. A. St. Anna-vereering. te Bottelare, in « Het Volk » dagblad, Gent. 49^e jg., n^r van Donderdag 26 Juli 1940. Bl. 4. kol. 1 tot 3.

Van den Heer Leo Defraye gewerd de redactie volgende nota :

« Ter vervollediging van bl. 195, n^r 6, Nov.-Dec. 1939, nopens den eeredienst van de H. Anna te Bottelare, voegen we hierbij dat Deerlijk's bevolking sinds 1732 jaarlijks in bedevaart gaat naar Bottelare. In 1932 werd plechtig en luisterrijk de 200^e bedevaart herdacht en gevierd. Ruim duizend Deerlijkenaren woonden de plechtigheden bij.

Jaarlijks wordt een groote waskaars geofferd. Dit gebruik van bedevaren naar Bottelare komt voort van eene belofte gedaan te Deerlijk in 1732 toen eene besmettelijke ziekte volk en vee teisterde. »

Ik voeg er nog verder bij dat in 1940 (ten gevolge van het uitbreken van den oorlog) de beevaart van 12 Mei tot op 23 Juni werd verschoven; en hij ten slotte doorging per fiets, na de vroegmis. Zie daarover : Het Algemeen Nieuws ,dagblad, 1^e jg., 1940, n^r van Zondag 23 Juni.

ANTONIUS a PADUA. — Te Gent, worden op 13 Juni, feestdag van den Heilige telken jare in de kerk der Paters Recoletten op de Houtlei, plechtig de bloeiende lelie's gewijd. Men

kan dan in de omgeving de geloovigen met hun fel-riekende lelietakken huiswaarts zien keeren. Die bloemen worden bewaard om ze in geval van nood en ziekte te voorschijn te halen.

APOLLONIA. — Bedevaart te **Woumen**; aanroepen te **Oes-selgem** (dekenij Tielt).

Te **Zombeke**. Bedevaart : « de aloude vermaarde begankenis » en noveen. De begankenis heeft plaats op den Zondag der noveen na haar feestdag, 9 Februari. « Gansch het jaar door echter wordt er gezegend met de relikwie van de H. Apollonia voor de tandpijn en voor het krijgen van tandjes bij de kleine kindjes ». Standaard, Brussel, 1 Februari 1940.

AUBERTUS. — Zie over het verband tusschen het heetebroodblazen en St. Aubertus : Jan Broeckaert in zijn « Wettariana ». Broeckaert schrijft : « St. Obert ».

BAVO. — Ook nog te vermelden voor **Gent**, de St. Baafskapel gelegen in de Sint Baafsstede, nevens de abdijkerk, ten jare 1426 gebouwd en in 1540 afgebroken.

BENEDICTUS. — Te **Deerlijk**, patroon der kerk van de zoogenaamde St. Lodewijkparochie. Te dien propooste volgende nota van den Heer Defraye : « Gelijk gezegd op bl. 117 van Juli-Aug. n^r van 1937, wordt te St. Lodewijk, parochie onder de gemeente Deerlijk, niet de heilige met dien naam, maar wel St. Benedictus vereerd. Die parochie heeft den naam van St. Lodewijk bekomen, omdat er drie Lodewijks dit oord tot parochie hielpen verheffen, namelijk :

E. H. Lodewijk Vanslambrouck, pastoor van Pladijshoek;
Lodewijk Vanackere, burgemeester van Deerlijk;
Lodewijk Verriest van Pladijshoek.

Dit deel van Deerlijk heette vroeger Bottenhoek en Pladijshoek, en werd « parochie St. Lodewijk » bij Kon. Besluit van 23 Oktober 1855.

COLUMBA. — « Voor wat de H. Columba, patrones van **Deerlijk** betreft, laten wij weten dat Deerlijk de eenigste parochie is van het Vlaamsche land die de H. Columba als patrones heeft.

Te **Soulmes** in het bisdom Namen heeft zij ook het patroonschap der kerk, zoodat België slechts twee gemeenten telt met de H. Columba als patrones ». Nota van den Heer L. Defraye.

BLASIUS. — Bedevaart te **Kaaskerke**. Aanroepen te **Overmere**.

Zie over zijn eeredienst : « Humbolina. Een hoekje uit den

hemel. De Heilige Blasius » in « Caritas » maandschrift, Gent, 28° jg. bl. 8, 1939. Hij wordt aanroepen tegen keellijden (wegens de vischgraat), tegen de velziekten, tegen de waterzucht, tegen de hoofdpijn, tegen de kinderziekten (omdat hij onthoofd werd samen met twee kinderen).

Hij wordt nog aanroepen in zedelijk lijden, en in geval van verzwegen zonde, die de ziele en de keel uit angst toeschroeven.

De H. Blasius helpt degeen
Van de coliek, graveel en steen
Van keelpijn en van andre plagen
Die door gebêen zijn bijstand vragen.

Hij is dus wel degelijk één der veertien helpers-in-den-nood.

CORIJN. — (Eigenlijk St. Quirinus). **Hooglede**. Men gaat er hem dienen tegen de halszweren, de oorpijn en de blaasziekten.

Rijmpje te Hooglede :

Corijn, Corijn,
Maakt het effen en fijn.

Volgens E. H. Celis in zijn « Volkskundige Kalender » bl. 152 wordt hij vereerd te **Brugge** onder naam van Sint Kwelderren. Is dit geen verwarring met Sint Kweldriek, (Sint Servulus)? Zie onder Kweldriek, op bl. 87.

DONAAS. — Over den ommegang te **Brugge**, zie een andere lezing dan de vroeger door mij opgegevene (O. Z., 14° jg. 1939, bl. 207) in De Standaard, Brussel, van 1 Oktober 1939.

DOROTHEA. — Aanroepen te **Dendermonde**. Zie Jan Broeckcaert : De broederschap van de H. Dorothea in de O. L. Vr. Kerk van Dendermonde. 1910.

DROGO. — Wordt nog vereerd te **Brugge** en te **Bellingen**. Aanroepen door de breuklijders.

DYMPHNA. — Bezonder vereerd te **Moorsel** (O.-VI.) Plechtige begankenis tijdens oktaaf.

ELOOI. — 1. Te **Leeuwegem**, vroeger : ruitervedevaart. Boeren van 't omliggende kwamen te paard naar de kerk en vatten post vóór de kerkdeur waar ze door pastoor of koster gezegend werden met de relikwie van Sint Elooi. Ook paarden kregen op den kop een slagsken met den relikhamer.

De ruiters ontvingen een bedevaartvaantje.

Vervolgens reed de stoet driemaal stapvoets rond de kerk. En wanneer al die ceremonieën afgeloopen waren, begon de

drinkpartij. Wegens misbruiken werden die plechtigheden afgeschaft in 1872.

2. Te Meirelbeke, staat, tamelijk ver van de kerk een kapel toegewijd aan Sint Elooï. Verscheidene houten beeldekens van den heilige, dagteekenend eerste helft 18^e eeuw zijn door bewoners der gemeente bewaard. De zilveren hamer met relikwieschrijn berust in de pastorie. Die kapel vervallen tot kolenpakhuis werd door wijlen Stefaan Mortier hersteld, en sedert 1 December 1927 aan Sint Elooï's eeredienst teruggeschonken.

3. Te Brugge bestond van ouds de broederschap van Sint Elooï in de kerk van Sint Salvators. Vóór de hoogmis hielden de goudsmeden een processie met de versierde relikwiekas van Sint Elooï, en 's middags hielden ze maaltijd in de kerk vóór het altaar van den Heilige. (Zie het artikel van Humbolina in « Caritas », maandblad, Gent, 27^e jg. 1938, bl. 171.)

FIAKRIUS. — Gediend te Kortrijk in de Sint Maartenskerk als « patroon voor den ouden man ».

GERARDUS MAJELLA. — Aanroepen te Opstal (Buggenhout) door de vrouwen in kinder-aangelegenheden. (De Sint staat met een kindje Jezus afgebeeld).

GHILLO. — (Eigenlijk Sint Guthago) aanroepen te Oostkerke tegen de gekromde vuisten en verdroogde ledematen. Feestdag 3 Juli.

GODELIEVE. — Nieuwe parochiekerk te Oostende. Ingeviwd Woensdag 30 Oktober 1940.

Zie over Sint Godelieve te Gistel, het artikel « Sint Godelieve » in Caritas, maandschrift Gent, 28e jg. 1939. bl. 71. Met afbeelding bedevaartvaantjen.

GOEMARE. — Bedevaart naar Sint Goemare te Arnéke in Fransch-Vlaanderen.

IDESBALDUS VAN DER GRACHT. — Eerst en vooral dient opgemerkt dat deze eerbiedwaardige abt van Ter Duinen niet « heilig » doch slechts « gelukzalig » is. Iemand die de streek en de geplogenheden van de bewoners, speciaal op dit bedevaartgebied, goed kent, schrijft me aangaande mijn aantekening over de vereering van Idesbaldus als « patroon der zeevaarders » te Sint Idesbald in mijn vorige lijst (Oostvl. Zanten, jg. 1939, bl. 200) volgende interessante bemerking : « In het zoogenaamd kapelletje van Idesbaldus — of Isbaldus zóó de visschers zeggen — stond een O. L. Vrouwbeeldje, zelfde model als te Duin-

kerke. Het is slechts in de jongste tijden dat een beeweg (naar Idesbald) in die kapel werd opgericht. En verder « Idesbaldus is dus geen patroon der zeevisschers. Die hebben alleen O. L. Vrouw. Ten minste in Vlaanderen ».

JAN. — Bedevaart (vroeger) te **Gent** naar de Sint Janskerk (huidige St. Baafs). Er was dan eertijds op Sint Jansavond en op St. Jansdag (24 Juni) een overgroote toeloop van volk uit alle streken van het land. Zie daarover Alf. Van Werveke. Gedenkbladen bl. 11.

Te **Sint Jan-in-Eremo** heeft men « de Sint Jansdagen » die er beginnen op 24 Juni. De Zondag die in de oktaaf valt heet er « Sint Jans' Zondag ». Ook St. Pietersdag, die steeds in die oktaaf valt, wordt in de kerk als een Zondag gevierd. Jan-Baptist wordt er vereerd als patroon tegen vallende ziekten, benauwdheden, koortsen, bloedstoringen, dood der kinderen vóór het H. Doopsel » enz. (Zie : Het Volk, dagblad, Gent. Bericht in het nummer van 29/30 Juni 1940).

Te **Kortrijk**, traditioneel bezoek aan het kerkhof van Sint Jan, rond zijn feestdag. Zóó herdenkt Kortrijk zijn dooden.

JAN'S ONTHOOFDING. — Er weze opgemerkt dat bij de kerken die deze benaming als patroontitel dragen, het, zoowel als bij de hier zoo pas voorgaande gevallen om Sint Jan-Baptist of Johannes den Dooper gaat, terwijl anderzijds, bij het hiernavolgend patroonschap :

JAN IN D'OLIE. — het, in dit geval, om Johannes de Apostel en Evangelist gaat.

JOZEF. — Kapel te **Overmere**, zie foto in « Het Volk » Gent, van 24 Oktober 1940, bl. 6. — Te **Tielrode**, is er omme-gang rond de kapellekens met de VII statiën van de zeven vreugden en droefheden van Sint Jozef. — Te **Elene**, eene begankenis tegen de kwade droomen.

KATELIJNE. — Aanroepen en gediend te **Wondelgem** (samen met Sint Marcoen) tegen de klieren en de nagelgaten.

KORNELIS. — Gediend te **Gent** in de St. Jacobskerk, zooals blijkt uit de archieven vanaf minstens 1440, en er onder grooten toeloop van volk bijzonder aanroepen « als beschermheilige tegen seskens, vallende ziekte, stuiptrekkingen, kinkhoest »; dit blijkens een bericht in de kerk ten tijde van de oktaaf opgehangen (1940).

Te **Machelen-aan-Leie**. Reeds zeer vroeg moet men van heinde en verre ter begankenis naar Machelen gekomen zijn, want ziehier

een uittreksel uit de archieven der kerk : « 1323 dit naervolghende est broederscap mijns heeren Sente Cornelis ende Sente Ghyleyns in de prochie van Machelen, twelcke gheordonneert ende ghefondeert es ter eere Gods, zijnder live moeder, ende der goeden canten boven verclaert, bij rede van mijnen heere Mer Gheer van Scoorisse, rudder, heere van Marcourt, van Berchem ende van Ayshove, ende mervrouwen Mergrieten van Steenhuuse, zijne wettelijke gheselnede, als eerfachtige vrouwe van Ayshove ende datter toebehoort, van welke gulde deerste maaltijd ghehouden was tsondachs naer Sente Jans ende Sente Loysdag midszomer int jaar 1323. »

Deze registers bevatten ook nog de namen van de leden van 't broederschap van alle deelen van het vlaamsche land; andere ledenboeken bevatten een nog meer uitgebreid verslag over den omvang van deze pelgrimage. Zoo bv. deze die namen bevat van vereenigingen uit Doornik, Brugge, enz. die plachten « de pelgrimage naer Sente Cornelis in de parochie van Machlen te doen, en aldaer te offerne eene gift voor de bekomene gracie van ghesondheit ofte te ontvangene de ghenesinghe van siekte ».

De bedevaart geschiedt heden nog den Zondag na St. Jansdag en duurt veertien dagen.

Als aandenken dragen de bedevaarders een vaantje mede waarop volgende vers staat te lezen :

« Sente Cornelis en Ghilleyn
Hoort ons zuchten groot en klein
Van ons kwalen in 't gemein
Maek ons ziel en lighaam rein. »

Cornelis wordt er op een bizondere wijze vereerd tegen de seskes. Zie het artikel van C. D., waaraan we deze gegevens ontleenden, in « Het Volk », Gent, 2 Juli 1940, bl. 7.

KWELDRIJK. — Eigenlijk Sint Servulus. Bizonder aanroepen te Brugge in het Begijnhof tegen de lamheid. Te Wervik tegen den koek of hertegespan. Feestdag 23 December.

KWINTEN. — Aanroepen te Brugge; en te Kortrijk (in het Godshuis) tegen de maagpijn, en « het water » (de waterzucht).

LEO. — Nieuwe parochie te Temsche (Cauwenberg). November 1939.

LEOPOLD. — Ter aanvulling, bij vermeld patroonschap kerk P.P. Discalsen te Gent. Staat in verband met aartshertog Leopold van Oostenrijk, landvoogd der Nederlanden, beschermer

der P.P. Carmelieten. Hij schonk aan de kerk een schilderij op dewelke hij staat afgebeeld knielend vóór het kindje Jezus en vóór zijn patroon. Willende nog verder de vereering voor zijn patroon in de Nederlanden verbreiden deed hij « uit het vlek Neuburg, vier uren van Weenen gelegen, relikwieën brengen die aan de kerk van het klooster geschonken werden ». (Naar een nota in handschrift in een oude brochure gevonden.)

LIEVEN. — Wordt nog gevierd te **Elverdinge** en te **Vlazele** (Vladsloo). Te **Gent** heette vroeger de Sint Lievenspoort, en nu nog de Sint Lievensstraat aldus, omdat ze leidden naar Sint Lievens Houtem, waar de jaarlijksche bekende en beruchte Gentsche bedevaart naar toe ging.

MACHARIUS. — Parochie te **Nederboelare**, waar hij ook wordt gevierd. Speciaal vereerd te **Rozebeke-aan-den-Zwalm** (O.-Vl.) in de parochiekerk. Ruitenbedevaart. Hij wordt er aanroepen tegen de pest en allerhande besmettelijke ziekten.

Te **Gent** was er ook een Machariusput. Thans toegedekt. Ligt op het plein vóór de parochiekerk.

De feestdag van Sint Macharius is op 10 April. De verheffing der relieken echter wordt op 9 Mei herdacht. Het is aan dien Macharius feestdag te wijten dat de bekende Negenmeimarkt van St. Amandsberg op dien datum wordt gehouden. De markt ontstond in de St. Baafsstede te Gent op dien feestdag, en werd in 1540 naar St. Amandsberg overgebracht. Ware 't niet geweest van den oorlog, die juist uitbrak daags vóór de geplande feestelijkheden, (die trouwens reeds om wille van de mobilisatie tot op een bescheiden schaal waren teruggebracht), St. Amandsberg had toch op een stille doch passende wijze de 400^e verjaring herdacht van het overbrengen van dien befaamden Paardenmarkt naar zijn grondgebied, o.m., en dit is interessant voor de folkloristen, zouden herdenkingstipvaantjes zijn uitgedeeld geworden, die onder andere in de manen der te koop aangeboden paarden zouden worden gestoken. Ze werden toch vervaardigd.

MARCOEN. — Eigenlijk Marculphus, abt. Feestdag, 1 Mei. Gediend te **Wondelgem** tegen de klieren, en de nagelgaten (samen met Sinte Katrien). Ommegang langs de zeven statiën op het kerkhof, nog rond de kerk gelegen, opgericht.⁽¹⁾

MAURITIUS. — Te **Nevele**, ook te **Varsenare**, heeft er een

(1) Wordt ook aanroepen te Mechelen in St. Rombauts. Dit ter aanvulling van E. H. Celis' Volkskundige kalender.

omwegang plaats langs verschillende kapellekens buiten de kerk.

MAURUS. — Wordt te **Beke** (Waarschoot) aanroepen « tegen rhu-matiek, flericijn en lamheid ». De Noveen neemt aanvang op 7 Juli en eindigt op 15 Juli. Zie o.m. voor wat de « oorlogsnovene » betreft Het Volk, van 28 Juni 1940.

MEDARDUS. — Te **Ursel** had er een omwegang plaats in de hem toegewijde parochiekerk waar het beeld door vrouwen moest worden gedragen. (Gab. Celis).

MARGRIET. — Te **Wijlegem**. Gediend door de zwangere vrouwen, en patrones tegen den kinkhoest.

Bedevaart te **Neigem** in de parochiekerk. De dag van Sint Margriet, 20 Juli, is het « de biddag ». Processionele omwegang door het dorp, met o.m. stilstand bij het zeer mooi 18^e eeuwsch hardsteen kapelleken, midden de straat, in 1770 opgericht. Ze wordt er aanroepen, luidens inscriptie op bovenvermeld kapelleken als « patronersse der bevruchte vrouwen » en als dusdanig « door de vrouwen die in staat zijn », zooals mijn zegsman zei, gediend. Ook nog tegen krampen en zenuwlijden.

ONTCOMMENA. — Aanroepen te **Bavegem** tegen beender-ziekten bij kinderen. Te **Gent**, in de 16^e eeuw reeds, in de St. Janskerk (nu krupta van St. Baafs). Zie Gessler : De Vlaamsche Baardheilige, en Van de Gheyn, Bull. Oudh. Gent, 1937.

PETRONELLA. — Op Pieternelleberg te **Meldert**. Staat de kapel soms op Baardegemsch grondgebied? Althans volgens de kaart in « Toerisme » 19^e jg. 1940 bl. 383, bij het artikel van Dom Podevijn. O. S. B. over Meldert.

QUIRINUS. — Zie onder Corijn, hooger op, bl. 84.

ROCHUS. — Kapel te **Moerbeke-Waas** (wijk Caudenborm), en kapel te **Meldert**, gehucht Nievel. Zie tekening van dit laatste in « Toerisme » 1940, bl. 378.

ROSA DE LIMA. — Gediend te **Brugge** in het St. Jans hospitaal tegen de kortborstigheit.

SERVULUS. — Zie hooger onder Kweldrijk, bl. 87.

THERESIA VAN 'T KINDJE JEZUS. — Nieuwe Parochie (1940) te **Wevelgem** op den wijk « De Posthoorn ». Zie « Het Volk », 20 Sept. 1940.

Aan te stippen het gebruik om gemaakte roode en witte papieren rozen te wijden in de kerk der Paters Carmelieten-Dis-calsen te **Gent**, op den feestdag van het « Klein Treezeken », 29 Oktober. Rozen die dan door de geloovigen mede naar huis worden genomen en er devotelijk bewaard.

URSMAAR. — Gediend te Nokere (O.-Vl.) tegen de veeziekten. Men offert er boter, en ook koeien in 't was.

URSULA. — Ze wordt ook aanroepen tegen den overschreeuw.

En voor wat Brugge betreft, bijvoegen dat ze wordt gediend in het St. Jans hospitaal.

VEERLE. — Zie over haar en haar vereering te Gent ook : De Standaard, Brussel, 4 Januari 1940.

VULMARUS. — Vereerd te Eeke-bij-Kassel in Fransch-Vlaanderen.

WIDO. — Eertijds kapel te Gent dicht bij den ingang van het Prinsenhof. Ze werd er gesticht door Graaf Lodewijk van Male, ter gedachtenis van zijn voorzaat, Guido van Dampierre.

II. — DE HEIL. MOEDER GODS.

A. — PAROCHIEKERKEN.

I. Enkelvoudig Patroonschap.

Geen nieuwe aan te stippen.

II. Speciale Patroonschappen.

O. L. VROUW BEZOEKING. — De in de oorspronkelijke lijst Van Dyck opgegeven O. L. Vr. parochiekerk van Rozebeke-aan-den-Zwalm (Oost-Vlaanderen) dient te worden vermeld onder de speciale patroonschappen, daar ze is ingesteld onder den titel van O. L. Vrouw Bezoeking (of Visitatie).

O. L. Vrouw van Zeven Weeën. — Parochiekerk te Schoonaarde bij te voegen.

O. L. Vrouw Hemelvaart. — Parochiekerk te Watervliet.

O. L. Vrouw van den Wijngaard. — Zie de terechtwijzing, voor wat betreft het gezegde over « Notre Dame de la Treille » in mijn vroegere lijst Oostvl. Zanten 1939, bl. 210, hierachter onder O. L. Vr. van de Tralie.

B. — BEDEVAARTPLAATSEN EN KAPELLEN.

I. — Onder algemeene benaming.

1. Te Gent, op den wijk Akkergem stond van rond het midden der 14^e eeuw tot in 1797, het « Onze Lieve Vrouwenhui-

zeke » of « Onzer Vrouwen Kapelle » door het volk ook « Heilig Bloedkapelleke » geheeten. Zie onder H. Bloed, de processie van devotie der Augustijnen. Het kapelleke stond op den hoek van de huidige Akkergemstraat en Oude Kerkweg.

2. Kapel van O. L. Vrouw in 't Begijnhof te Kortrijk. Het opschrift er op geschilderd luidt *letterlijk* als volgt : « Maria word hier bijzonderlijk aenroepen voor alle Hoofd quaelen ».

3. O. L. Vrouw-kapel te Grembergen. Zie foto ervan in « Het Volk » Gent, n^r van 24 Okt. 1940, bl. 6.

4. Te Zwijnaarde op den Ottergemschen steenweg, kapel van Onze Lieve Vrouw, met als opschrift « Nood zoekt troost » en het jaarcijfer : MDXL. (1540 ?).

5. O. L. Vrouw kapel, ter Linde, te Rozebeke-aan-den-Zwalm.

6. In de dekanale kerk van Sint Vedastus te Meenen bestaat een eeuwenoud gebruik in voorbereiding tot het kerstfeest, genaamd « De zeventien missen ». Dit gebruik bestaat in het zingen dagelijks van eene vroegmis, ter eere van Onze Lieve Vrouw, op zeventien achtereenvolgende dagen.

Dit dagteekent reeds van in de XVIe eeuw, doch toen werden er slechts 15 missen gedaan. In de oude kerkrekeningen is er reeds spraak van dit gebruik in de jaren 1598-1601. Het is slechts in het jaar 1607 dat het getal missen van vijftien op zeventien werd gebracht. Wordt nog steeds onderhouden. Ook in nieuwere dochter-parochie van de Barakken St. Jozef is het gebruik ingeburgerd.

II. Onder speciale benamingen.

O. L. VROUW VAN BEVEREN. — Aldus aanroepen in de parochiekerk van Beveren aan-den-IJzer. De devotie en bedevaarten tot O. L. Vr. van Beveren waren vroeger bloeiender dan nu.

O. L. VROUW VAN BEVINGEN. — In de dusbenaamde kapel te Neigem, zooals vroeger reeds vermeld. De L. Vr. wordt er aanroepen onder den titel « Bijstand der Kristenen ». De bedevaart was hier doodgewoon tot eene wijkkermis ontaard, en dan « heeft 't geestelijk die laten vallen » zooals mijn zegsman ter plaatse zich uitdrukte. Thans nieuwe herleving met den heropbouw der kapel.

O. L. VROUW VAN GEDURIGEN BIJSTAND. — Ver-eerd te Kortrijk in St. Maartenskerk.

O. L. VROUW DER BLINDEKAPEL. — Vereerd te **Heestert**. Vooral op 15 Aug. O. L. Vr. Hemelvaartdag. (Opgave Hr. L. Defraye).

O. L. VROUW TEN DALE. — Kapel te **Zulte**. Er waren bedevaartvaantjes voorhanden. (De Vlaamsche Wacht. 2° jg. 1879, bl. 39, 1° kol.)

O. L. VROUW VAN DEINSBEKE. — **Zottegem**. Eigenlijk oorspronkelijk aanroepen onder den titel « Moeder der Bedrukten » of O. L. Vr. van Smarten. Midden der 17° eeuw was het een louter boomkapelletje aan een eik opgehangen. Een kapel werd eerst gebouwd in 1717, en die weer heropgebouwd in 1750.

Tijdens de fransche omwenteling werd die kapel afgebroken, aan den zelfden boom een houten kapelleken terug opgehangen. Het beeld uit de steenen kapel was naar de kerk overgebracht.

Op 8 September 1929 werd eene nieuwe kapel gebouwd.

De Zeven-Weeënkappellekens zijn 5 September 1937 ingewijd. Een Mariastoet trok uit door gepinte en bevlagde straten. 's Avonds opvoering op de Grootte Markt van een Mariaspel, getiteld « Mater Dolorosa ».

Zie over O. L. Vr. van Deinsbeke, het « Parochieblad van Zottegem ». Oogst 1937.

O. L. VROUW TEN DOORN. — Te **Eekloo**, grijpt de bedevaart plaats op den kleinen Mariadag, O. L. Vrouw-Bezoeking, op 2 Juli.

Te **Mooregem**, eene kapel die wordt bezocht tegen de kinderziekten. (Gabr. Celis, bl. 215).

O. L. VROUW VAN DOORNIK. — In aansluiting bij wat werd gezegd op bl. 213, 14° jg. Oost-Vl. Zanten. De bedevaart naar Doornik was een officieele bedevaart van **Gent**; telken jare greep hij plaats met deelname der stadsafgevaardigden en van schepenen. In alle parochies bestond een O. L. Vrouwegilde van Doornik, gevormd door diegenen die er aan deelgenomen hadden. (Vergelijk met de gilde der Hallegasten in de Augustijnen).

Zie A. Van Werveke. Gedenkbladen uit het leven van onze voorouders. Uitgave van het Willemsfonds. 1936, bl. 10.

In 1338 vertoonde de Graaf van Vlaanderen Lodewijk van Nevers zich tusschen en met de Gentsche Doornik-gangers, teeneemaal gekleed met hunne kleuren ten einde hunne goedwilligheid te verwerven. (Zie Pirenne : Geschiedenis van België, vertaling Delbeck, 2° deel, bl. 108.

O. L. VROUW TEN HAEZELARE. — Aanroepen te **Kortrijk** in de Sint Maartenskerk (zijkapel rechts). Onder het beeld hangt een ijzeren kanonbal opgehangen. Een gebrandschilderd glasraam huldigt er de « virgo dicta de Haeselaere ».

O. L. VROUW VAN HAL. — Vereerd te **Kortrijk** in Sint Maartenskerk. Speciaal autaar haar toegewijd in een zijkapel links.

Te **Zottegem** bestaat een broederschap van O. L. Vrouw van Hal.

Te **Ledeberg-bij-Gent** heet eene straat van Brusselsche Steenweg tot Scheldekaai nu nog : « Doorgang der Hallegasten ».

O. L. VROUW VAN HALFONDERE. — Brugge. Kapelaniij onder dezen naam gesticht in de Sint Donaaskerk, in 1238. (Halfonderen = zeven uur 's morgens). Volgens Edw. Gaillard in zijn : *Glossaire flamand de l'inventaire des archives de Bruges*.

O. L. VROUW MET DEN INKTPOT. — Te **Gent**. Zie daarover : « **Amata Maria**. — De Lieve Vrouwkens in Vlaanderen » in *Caritas*, maandblad, Gent. 26^e jg., 1937, n^r 14, met klare reproductie van het Gentsche beeld.

O. L. VROUW VAN DEN KARMEL. — **Gent**. Speciale plechtigheden en jaarlijksche noveen in de kerk der P.P. Carmelieten-Discalsen, Burgstraat.

O. L. VROUW VAN LANGEWADE. — In antwoord op de vraag door ons zelf gesteld in O.-VI. Zanten, 1939, bl. 216. Die kapel staat op het grondgebied **Merkem**. In den volksmond heet het : « O. L. Vrouw van Langedewa ». (Mededeeling Hr. Dangez).

O. L. VROUW TER LAZARIJE. — **Gent**. Gasthuis en kapel, gesticht ± rond 1146, « buyten Turre » (dit is buiten de Turrepoort) in eene plaats welke daarna, naar dit O. L. Vrouwegasthuis, den naam van Mariënland heeft gekregen. (Tegenwoordig Hoogstraat, Klooster der P.P. Predikheeren).

O. L. VROUW VAN LOOBOSCH. — Kapel te **Lookristi**. Het beeld van O. L. Vrouw van Loobosch wordt in de parochiekerk bewaard; het werd ongedeerd teruggevonden bij de gedeeltelijke vernieling van kerk en koor in den oorlog van Mei 1940.

O. L. VROUW VAN LOURDES. — 1. Groote Lourdesgrot te **Meenen**, Steenweg op Ieperen.

2. Het « Westvlaamsche Lourdes ». Grot gebouwd in onge-

lijke grove roodachtige steenen van de streek. In de flanken van de ronde grot statie's met de zeven smarten van O. L. Vrouw.

3. In den « Zwartten Berg » (één der West-Vlaamsche Bergen) een donkere grot van O. L. Vr. van Lourdes, veel bezocht.

4. Op den Rooden Berg (**Loker**). Kapel van O. L. Vr. van Lourdes.

O. L. VROUW VAN MILANEN. — Vereerd te **Zwevegem** in het kappelleken van Milanen, op het gehucht Knokke.

O. L. VROUW VAN MIRAKELEN. — Te **Sint Omaars** (Fr.-Vl.). Zeer druk bezochte bedevaart door de Vlamingen uit Fransch-Vlaanderen. Zie daarover het artikel Pélérinage à N. D. des Miracles à St. Omer. (Bl. 245-252) in het « Annuaire du diocèse d'Arras pour l'année 1870, par l'abbé Robitaille ».

Onder de opsomming van de groepsbedevaarten, die gedurende de plechtige novene in 1870 naar St. Omaars kwamen, lezen we gedurig aan namen van Vlaamsche gemeenten : « Cassel vient ensuite avec les communes qui forment sa couronne » (bl. 248). « Le premier pèlerinage du Jeudi fut celui de Renescure... Après Renescure, la ville de Bourbourg et les contrées voisines ». « Puis Bailleul (Belle) et ses alentours se rendent successivement au sanctuaire de N. D. » (bl. 249). « A neuf heures et demi les nombreux pèlerins de Wormhoudt, Esquelbecq et d'autres campagnes voisines se rangent avec un saint empressement autour du sanctuaire » (bl. 255). « Plus tard les villes d'Hazebrouck et de Morbecque suivies des paroisses voisines s'avancent aussi en procession » (bl. 251). Het is alsof gansch Fransch-Vlaanderen er zich rendez-vous gegeven !

O. L. VROUW TER NOOD. — Ter aanvulling en rectificatie van onze vroegere gegevens in Oost-Vl. Zanten 1937, bl. 114, en 1939, bl. 218 over de O. L. Vrouw kapel en bedevaart te **Buggenhout-Bosch**.

Het is ten eerste wel degelijk O. L. Vrouw « ter Nood » zooals eerst geschreven, en niet « ten Noode ».

De begankenis — de 3° en 4° Zondag na Paschen — duurt negen dagen. De laatste dag is de bijzonderste dag.

Ik schreef dat de bedevaart « Boschkermis » wordt genoemd, dat is niet heelemaal juist, de plaatselijke benaming is iets dat op « Bosschijing » of « Bosschijning » trekt. Het is tamelijk moeilijk het juist te vatten. (Vlaeminck gaf « Boschkermis » op.)

Wat ook merkwaardig is, dan is er kermis op Opstal (een

gehucht van Buggenhout met afzonderlijke parochie), en niet in Buggenhout-dorp zelf.

O. L. VROUW TER NOOD GODS. — 1. Ter aanvulling van gegeven op bl. 219, O.-V. Zanten 1939, over de O. L. Vr. van Smarten, die ook onder de benaming « O. L. Vrouw van den Zoeten Nood » vereerd wordt in H. Kerst te Gent.

Het Hospitaal en de Kapel van O. L. Vr. ter Nood Gods werd er ten jare 1370 door Pieter van der Leyen en zijne huisvrouw Margerata ten behoeve van de blinden op het Nieuwland gesticht. Afgebrand in 1452, vervolgens heropgetrokken in 1480. In 1540 (dus juist 400 jaar geleden) werd de kapel van O. L. Vr. ter Nood Gods bij het afbreken van de Sint Baafsstede onder den naam van H. Kerst, tot parochiale kerk verheven. (Zie verder onder H. Kerst).

2. Te Lede. Bedevaart naar het mirakelbeeld van O. L. Vrouw van den Nood Gods, dat op 14 Mei 1414 in de kerk werd aangebracht. Van in de vroegste tijden was er een ommeegang ingericht; hij was één uur lang. De kapellekens werden — behalve de 5e, de Bettekapel, die uit de 16e eeuw dagteekent —, in 1864 herbouwd. Zie voor de geschiedenis : G. Celis. Volksk. kalender, bl. 180.

O. L. VROUW VAN DEN ZOETEN NOOD. — De benaming waaronder O. L. Vr. van Smarten aanroepen wordt in H. Kerst te Gent. Zie zoo juist hiervoor.

O. L. VROUW VAN DE PLANKENSTRATE. — Ook nog O. L. Vr. van de Plancsteghe genoemd. Te Gent in 14^e en 15^e eeuw. De straat zelf ontleende haar naam aan een plank waarop een O. L. Vrouwebeeltenis was geschilderd. Ze wordt reeds vermeld in 1327 en nog steeds in 1481. Zie Victor Fris, Oude straatnamen van Gent. Bl. 144 en 157.

O. L. VROUW VAN ROZEBEKE. — De in de lijst van Dyck opgegeven O. L. Vr. parochie van Rozebeke diende, volgens zijn stelsel, ook te worden gespacieerd, want het is een reeds oude bedevaart. Ze dateert immers al van de 17^e eeuw.

O. L. Vr. van Rozebeke wordt bijzonderlijk gediend als « patrones tegen de roosziekte ». Men komt er verder ook beewegen naar het wonderdadig beeld om beschermd te worden tegen koortsen, pest, zoowel als tegen de listen van den duivel, ook nog tegen den brand in het vlas. Dikwijls worden er strengen vlas geofferd. Zie o.m. : J. J. D. (Pastor Roosebeke). Gedenkenis

van O. L. Vrouw van Roosebeke. Sottegem. L. Vekeman. Drukker 1877. 32 blz.

Men zegt dat bij het oprichten van de kerk, de plaats die eindelijk werd uitgekozen om er het bedehuis op te trekken, bezaaid was met vlas. Daar dit vlas nog verre van rijp was, stelde men het uit om met den bouw te beginnen. Doch, 's anderen-daags, na die beslissing, vond men het vlas niet alleen volkomen rijp, maar zelfs al gesleten liggen. Tot heden toe wordt er in de kerk een klos vlas bewaard. En de parochianen zijn vast overtuigd dat dit een klos van het wonderbaar gerijpte vlas is.

Onze Lieve Vrouw wordt hier vereerd onder den titel van hare Bezoeking. Jaarlijks op dien feestdag, 2 Juli, begint er een plechtige oktaaf. 's Zondags onder de oktaaf wordt er processie gehouden met het wonderbeeld. Eene bijzondere plechtigheid geschiedt alsdan van ouds, met het aanvangen der H. Missen. Een korf namelijk met versch geplukte rozen wordt op het altaar gesteld, en door den priester gewijd. De geloovigen dragen enkele der gewijde rozen mede om ze in hunne huizen of stallen te bewaren om van alle rampen, en vooral van de roosziekte bevrijd te blijven.

De parochie's Zottegem en Sint Lievens Essche komen (of kwamen) processiegewijs naar Rozebeke ter herinnering aan het wonderbaar ophouden van de pest in 1668, na het overbrengen van het beeld van O. L. Vr. van Rozebeke naar die geteisterde gemeenten. Daarom wordt ze ook aanroepen « tegen pest, dieren tijd en oorlog ».

Op de bedevaartvaantjes stond het volgende vijfregelig vers :
« Onze Lieve Vrouw van Roosebeke gebenedijd
Maria, gij aldaar Patronesse zijt,
Wij bidden u, bevrijd uw dienaers te saemen
Van pest, oorlog, dieren tijd
In der eeuwigheid. Amen. »

Op denzelfden Zondag onder de oktaaf, waarop de rozenwijding plaats grijpt, vóór de Hoogmis, en eveneens den Maandag, na de mis van dankbaarheid der twee voormelde parochies, heeft of had de ruitbedevaart plaats.

Na de relikwieën van O. L. Vrouw en van Sint Macharius vereerd te hebben, en een tipvaantje te hebben gekocht « rijden zij den ommegang », eerst driemaal rond de kerk, en dan op eenen omtrek van drie kilometers. Langs dezen weg bevinden

zich de vijf kapellekens bij dewelke de ruiters bedevaarders stil houden om een gebed te zeggen. Er is ook een (kortere?) omme-gang voor voetgangers.

Deze gegevens meestal naar het hooger vermelde boekje van 1877. In hoeverre dit alles nu nog gebruikelijk is, weet ik niet.

Zie ook nog een artikel van Léonce du Castillon in het « Tijdschrift van den Toering Club van België » nummer van 15 Januari 1938.

O. L. VROUW VAN DEN H. ROZENKRANS. — Vereerd en aanroepen te **Rozebeke** (O.-VI.).

O. L. VROUW TER RUSTE. — Kapel te **Deerlijk**. De geloovigen komen er beëwegen tegen het schreien der kinderen, en tot het bekomen van gemoedsrust.

Ter terechtwijzing van onze gegevens over deze bedevaart, bl. 218, n° 6 van den jg. 1939, waar door het verkeerd inschui-ven van de zinsnede « sinds dien datum » een onwaarheid werd gezegd, geven we hier de nota die de Heer Léon Defraye, hier-over aan de redactie liet geworden :

« Sinds 1930 werd door toedoen van schrijver dezès (L. Defraye) de historiek der kapelstichting in de processie van 25 Maart, zijnde O. L. Vr. Boodschap en Kapellekensommegang, verbeeld, en niet sinds 1889 ». Waarvan akte !

O. L. VROUW TER TRAAAN. — Vereerd te **Kalfort** (Vlaan-deren).

O. L. VROUW VAN DE TRALIE. — In mijn vorige bij- drage had ik dus op bl. 210 (jg. 1939) stoutweg gezegd dat « Notre Dame de la Treille » te **Rijsel** te vertalen was door O. L. Vrouw van den Wijngaard, en niet door O. L. Vrouw van de Tralie. Ik ging daarop voort dat één der beteekenissen van het fransch woord « Treille » ook die van « wijngaardprieel en wijngaard » is. Ik was echter totaal mis, en zeer vriendelijk, maar ook met tal van degelijke bewijzen, werd ik hier op attent gemaakt door den Heer O. G. Dangez, van Reet, die hierbij bewees wel degelijk goed op de hoogte te zijn van het Vlaan- dersche bedevaartwezen.

Ik laat hier uittreksels uit zijn schrijven volgen :

« Notre Dame de la Treille is wel degelijk te vertalen door O. L. Vrouw van de Tralie.

Rond het beeld is een ijzeren tralie en van eene afbeelding van een wijngaard is niets te zien.

In het werk van den Jezuiet Jean Vincart « Histoire de Notre Dame de la Treille, Patrone de la ville de Lille », 1671, wordt de beschrijving der « tralie » nauwkeurig gegeven. « La Ste Vierge, est la chancelière de Dieu » appellation dérivée des paroles du Cantique des Cantiques, II : « Respiciens per fenestras, prospiciens per cancellos ». Regardant par la fenêtre, épiant par le grillage ou treillis. Le titre latin est d'ailleurs « virgo cancellata » vierge protégée par un grillage ou « mise sous grille ».

L'abbé Migne « Dictionnaire des pèlerinages religieux », 1862, schrijft dat de naam der Rijselsche Maagd « cancellata » is of « Notre Dame des Barreaux » ou « Notre Dame de la Herse ». Ce nom lui vient des herses mobiles s'élevant ou s'abaissant verticalement. »

Laat mij hieraan bijvoegen, zegt de Heer Dangez, dat in 't Rijselsch dialekt « derrière l'trelle » beteekent achter de tralies of « en prison » en dat « trelle » gebruikt wordt voor ijzeren hekken. « Les trell's de l'prison » zijn de tralies van het gevang.

Er is meer. Zelfs « Notre Dame de la Treille » werd geschreven « Notre Dame de la Traille ». — Zie de rekeningen van de confraterniteit van O. L. Vrouw in de kerk van St. Pieter. 1461.

Tusschen haakjes, ook de confrerie te Ieper heette destijds « Ghilde van onzer Vrouwe in de Traille », hetgeen zou bewijzen dat de beteekenis van « Tralie » of « Tuin » dezelfde zou zijn.

Het is insgelijks zeer merkwaardig dat het beeld van Ieper dezelfde gelaatstreken en houding bezit als dat van St. Pieters te Rijsel.

Beziet men nu de oudste afbeeldingen van N. Dame de la Treille te Rijsel, b.v. een miniatuur uit een M.S. in de Bibliotheek te Rijsel, dagteekenend uit de 15^e eeuw, dan komt de « tralie » ongerept te voorschijn : « Een gesmeed ijzerstuk bestaande uit horizontale en vertikale staven ». Later werd de « tralie » gewijzigd en uitgevoerd volgens jongere kunstbegrippen. Een Rijselsche dame bood zelfs aan, de « tralie » in zilver op haar kosten te laten maken. Dit werd geweigerd omdat... de « treille » dan geen « treille » meer zou zijn, want 'n treille is in ijzer vervaardigd. »

Na zulk een terechtwijzing te hebben uitgelokt, heb ik het gevoel dat mijn vergissing een « felix culpa » is geweest !

O. L. VROUW VAN TROOST. — Aanroepen te Dendermonde.

O. L. VROUW VAN TROOST IN NOOD. — Aanroepen te **Diksmude**.

O. L. VROUW VAN DE VISSCHERS. — Aanroepen te **Lombardië** (Lombaartzijde). (Mededeeling Heer Dangez).

O. L. VROUW VAN VREDE. — Feestdag 10 Juli. Patrones der Vlaamsche Karmel-provincie.

O. L. VROUW VAN DEN WITTENTAK. — **Ronse**, op 2 Juli zijn het « de kappelkensdagen ».

O. L. VROUW VAN ZEVEN WEEEN. — Vereerd te **Kortrijk** in St. Martenskerk. En, van overouds een broederschap in de kerk van St. Jacobs te **Gent**. Broederschap kerkwettelijk verbonden met de orde der Servieten. 20 Juni 1763.

O. L. VROUW TER ZEE. — Bedevaart te **Duinkerken** (Fr. Vlaanderen).

III. — DE ZALIGMAKER.

HEILIG AANSCHIJN. — Te **Sint Niklaas**, aanroepen in de hoofdkerk. Tegen allerhande ziekten aan het hoofd (oogen, mond, oor, enz.). Afbeeldingen der zieke ledematen in 't was worden geofferd.

HEILIGE DOORN. — **Harelbeke**. Bij de verwoesting van Mei '40 werd de H. relikwie onder 't puin bedolven, en werd gaaf begin Juli teruggevonden.

HEILIG GRAF. — In de Hoofdkerk te **Sint Niklaas-Waas**.

HEILIG KERST. — Nog apart te vermelden voor **Gent** de oorspronkelijke H. Kerst-parochiekerk staande in de Sint Baafstede, naast de abdijkerk, en die in 1540 werd afgebroken. De parochie werd dan overgeplaatst naar de kapel von O. L. Vrouw ter Nood Gods. (Zie aldaar).

HEILIG KRUIS. — « Kruisen Lieven Heer » te **Wetteren**. Zie tekening van Herman Verbaere in : Jan Broeckaert. Zijn leven en zijn werk. Wetteren 1940, bl. 33.

Ook één te **Neigem** bij de kapel van Bevingen.

HEILIGE TRAAN. — In het reeds vermelde « Annuaire du diocèse d'Arras pour l'année 1870 » vinden we aangestipt hoe de bewoners uit Fransch-Vlaanderen ook ter beevaart gingen naar « La Sainte Larme » te **Allouagne**, parochie uit de dekenij Béthune, uit het aloude bisdom Terwaan, waaronder een gedeelte van Vlaanderen ressorteerde.

Bl. 224 leest men er, aangehaald uit Malbraucq. « De Morinis. Tome III, livre 9, chap. 9 » : « On y voit accourir de la France, de la Flandre, de la Morinie, de l'Artois une multitude de pèlerins qui y trouvent souvent un remède salutaire pour la maladie d'yeux ». Dus, gediend tegen de oogziekten allerhande.

Aan te stippen valt dat onder de fransche revolutie, de kapeiaan van Allouagne, E. H. Roche, (bl. 217) die liever in ballingschap ging dan den eed van trouw aan de fransche republiek af te leggen « passa trois années à Alost, petite ville, située entre Bruxelles et Gand ».

Zie ook daarover RAISS. Hierogazophilacium Belgicum, of Schat der H. Relikwieën in België. Dowaii. 1628.

IV. — DE HEIL. DRIEVULDIGHEID.

GODDELIJKE VOORZIENIGHEID. — Parochiekerk te **Langerbrugge**.

ADDENDA.

BARBARA. — Parochie te **Ertvelde-Rieme**. Eerste pastoor in 1927. Kerk slechts ingewijd in 1934.

BAVO. — Beeweg te **Mendonk** « veur den rhumatiek ».

HUIBRECHT. — De Sint-Huibrechtscapel te **Sint-Pieters-op-den-Dijk**, bij Brugge. Reeds vermeld in 1554. Wellicht gedurende fransche revolutie te niet gegaan. Werd in 1932 heropgebouwd. De Sint wordt er gediend tegen de razernij der dieren. Blijkens een versje op een devotieprent uit 1692 :

« Brengt sulcke beesten bij den bandt,
Den priester segene metten handt,
En met Hubertus trompe hun brandt;
Hy wordt gevierd in Vlaanderenlandt
St. Pieters op den Brugschen candt
Heeft zyn capelle haren standt. »

Er werden nu ook weer nieuwe bedevaartvaantjes in omloop gebracht. Uitstekend.

Zie : « Toerisme », 19^e jg. 1940. bl. 502.

Nogmaals de Sage van den « Grondeloozen Put », te Oostduinkerke,

door F. VAN ES.

In Oostvlaamsche Zanten, IX jg. (1934), n^r 5, blz. 99-101 verscheen een moderne lezing van de sage van den « Grondeloozen Put », te Oostduinkerke, opgeteekend door Prof. De Keyser in 1934, die hij « een gekarakteriseerde duivelsage » noemt.

In hetzelfde tijdschrift, XIIe jg. (1937) n^r 1, blz. 13-17 verscheen met een verklarende nota van Prof. De Keyser de pseudo-litteraire lezing van J. B. Van Marcke, ontleend aan dezes « Kronijk van Wulpen », uitgegeven te Gent bij I. Vander Poorten in 1889.

De eerste sage geeft niet den oorsprong van den « Grondeloozen Put » aan. Daarin is slechts spraak van het dempen ervan. De tweede wel. De put is ontstaan tengevolge van een bestraffing voor godslastering.

Twee oudere lezingen zijn ook « goddelijke bestraffingsagen ».

Eerst die meegedeeld door P(ol) d(e) M(ont) in *Volkskunde*, IIe jg. (1889), blz. 46, en die luidt als volgt :

GRAVIN MACHTELD, DE ONGELOOVIGE.

Eens dat Gravin Machteld naar Oost-Duinkerke reed, om er eene harer hofsteden, de *Torrille* genaamd, te bezoeken, waren de wegen zoo hobbelig, smal en slijkerig, dat de paarden moeite hadden, om vooruit te geraken.

Toen zij eindelijk vóór de hofstede stilhielden, waren de dieren zoo afgemat, dat de knecht zich niet kon weerhouden te zeggen :

Met Gods hulp en Gods wille,
Wij zijn op 't hof *Torrille*.

Toen de gravin dit hoorde, zeide zij, met eenen ongeloofigen spotlach :

Spijt God en zijnen wille,
Wij zijn op 't hof *Torrille*.

Op hetzelfde oogenblik wipten twee hazen uit de struiken te voorschijn, en, eer de knecht ze kon verjagen, hadden zij de

strengen der koets al afgebeten. Als verschrikt gingen de paarden, den lakei meesleepende, op hol,... en, wanneer de knecht eindelijk ter plaatse wederkeerde, vond hij er niets meer dan een stinkend en diep moeras...

De ongeloofige gravin was met hare koets verzonken !

P. d(e) M(ont).

In nota deelt Pol de Mont mede :

« Staat ook, naar men ons verzekert, bij Ad. Duclos, *De oude Kuste van Vlaanderen*, een boek, dat wij niet bezitten. »

Ziehier nu de variante van Duclos (*De oude Kuste van Vlaanderen*, A. Dezuttere, Brugge, 1873. Bibliotheke Rond den Heerd, blz. 81-83) :

DE LEGENDE (lees sage) VAN GRAVINNE MECHTHILDIS.

« 't Is lange, lange geleden; God weet wanneer ! dat de rijke ende edele eigenaresse van de hofstêe « Torrille » van Oostduinkerke, nieuwsgierig om te weten hoe 't daar al ging en stond, en of den boer nog eere aan zijne zaken deed, haren lakei bevool in te spannen om zelve en met eigen oogen te gaan kijken. Zoo dan ! De knecht hij nam twee lijmzwarte hengsten uit 't stal en spande ze aan de zware en kloeke reiskoetse. En als Mevrouw nu wel gezeten was en alles kant en klaar, zoo miek hij zijn kruis over hem en over (de) peerden... met eenen wip zat hij scherreling op het handpeerd; en ja ! de peerden gingen hunnen gang.

Reizen en ging dan zoo gemakkelijk niet lijk nu, en 't was een gedurig hollebollen over knobbels en knuisten, dat het eene miserie was. Nu, al rullen en al pruttelen van den kant van Mevrouw, en al jutouwen van den kant van den knecht, zoo gerochten zij toch aan den effen weg, eene boogscheute van « 't hof Torrille ». De knecht die blijde was van 't zoo lastig niet meer te hebben en zijne peerden te mogen sparen, pakte een goeden asem en zei :

*Met Gods dank en met Gods wille
Zoo komen wij op 't hof Torrille.*

Als Mevrouw dat hoorde, zij, die eene solidaire ofte vrijdenkster van haar tijd was, en noch aan God of zijn gebod scheen te gelooven, en geene andere kruisen en kende als 't en is de deze

die zij aan hare onderdanen aandeed, schoot in zulken schroomelijken lach en spottende snauwde zij :

Spijts Gods dank en spijts Gods wille
Zoo komen wij toch op 't hof Torille !

Maar ziet! Die woorden gloeien nog op heure tonge en hare lippen beven nog van ze te zeggen, als er twee hazen uit het koorn springen, die in eenen weêrlicht de stringen van de peerden afbijten. De peerden met den man daarop sprongen vooruit, terwijl Mevrouw en koets en al, op de plaats zelve verzonken. En als de knecht, meer levende als dood (sic), ommekeek, zoo en zag hij daar niet meer 't en zij eenen poel die den walgenlijksten stank van gebrande hoornen en pek verspreidde.

Gaat ten oosten van Oostduinkerke plaatse alzoo een half kwart verre. Onder den duin twee minuten ervan, daar zult gij 't « hof Torille » vinden; en ten zuiden de hofstêe, een boogscheute van daar, is 't grondeloos putje, en zompelinge van daaromtrent een half gemet groot, waar elzentronken en wulgetjonken wel meewillen, waar 't lisch en 't riet weelderig op groeien. In de(n) winter onder water, in gemeene zomers, met planken, kan men er overgaan, in dro (o)ge zomers zoo is 't alsof men op zachten caoutchouc tort; maar geheel in 't midden daar ligt eigenlijk 't grondeloos putje. Water, in den zomer en staat er niet, 't is alzoo zwarte sponsachtige aarde; daarop staan en kunt gij niet; zoo zeere als de wind zoo zoudeet gij inzakken; steekt er eene pertse in, grond en kunt gij niet vinden. Goê vette is 't, want al de vogels van tien uren in 't ronde die komen daar slapen. »

* * *

Duclos voegt er bij dat die « legende » niet strookt met de waarheid. Nu, niemand twijfelt eraan natuurlijk !

Gravin Machteld of Machtildis, weduwe van Filips van den Elzas, viel van haar paard in 1218 en kwetste zich, zij werd naar Veurne gebracht en stierf er in haar paleis.

Duclos gist dat de « legende uitverzierd werd » door de « Blauwvoeten », daar Machteld hun hevigen haat toedroeg en met de « Ingerijken », hun vijanden, deed, maar voegt hij er bij « de Veurnambachters wisten dus reeds in de jaren 1200 waar het verzingen van de gravin kon gebeuren. »

Hij verwijst in voetnota naar de « Jaarboeken van Veurne

en **Veurnambacht** » door Pauwel Heinderycx⁽¹⁾, uitgegeven door Edm. Ronse en verschenen in 2 deelen bij J. Bonhomme te Veurne in 1853-54, deel I (bij Duclos foutief II), blz. 128.

In deze « Jaerboeken » wordt breedvoerig de strijd beschreven, die losbrandde in 1201 tusschen de twee partijen : de « Blauvoetijnen », zoo genoemd naar Rijckewaert Blauvoet, hoofd van een machtig Veurnsch geslacht, dat opkwam tegen de ongehoorde belastingen door gravin Machteld in haar douarieën geheven om haar groote uitgaven te dekken, en de « Ingerijcken », een ander Veurnsch geslacht, dat het voor de oude gravin opnam, strijd met wisselende kansen, die duurde tot in 1206 en gansch Veurne-Ambacht in vuur en vlam zette. Deze burgeroorlog was zeer hevig, vergde zelfs de tusschenkomst van den graaf Baudewijn, bijgenaamd van Constantinopel, die er slechts in slaagde den opstand tijdelijk te dempen, en eindigde met de verbanning der « Blauvoetijnen », die dan ook de meedoogenlooze gravinmoeder haat bleven toedragen.

Ziehier nu hoe Heinderycx den tragischen dood van Machteld verhaalt :

« Alsoo sy dickmaels verkeerde in 't clooster ter Duynen ende den Abt Amelius met syne meuninghen (monniken) seer beminde, om hun godvruchtich ende strench leven die sy alsdan leydden (want sy het order noch strengelick onderhielden), is sy, op den wegh zijnde tusschen de stadt van Veurne ende het voornoemde clooster, met haren caroswagen in een quaden ende modderachtigen put gevallen ende aldaar versmacht. Dese plaetse is bij vele menschen bekend, ende wort noch jegenwoordich genoemd het **Coninginnegat**. Iperus, abt van St. Bertins, bijnae op den selven tijde schrijvende, segt dat sy van desen val binnen Veurne gestorven is in haren paleyse, op den 6 Maerte 1218. »

In een voetnota merkt Edm. Ronse op : « In de geschiedenis wordt de oorzaak die de dood der koninginne⁽¹⁾ zou veroorzaakt hebben op verschillende wijzen aangeduid. Het gevoelen door Heinderycx voorgedragen is onwaerschijnlijk. Sommige schrij-

(1) Pauwel Heinderycx, geboren te Houtem-bij-Veurne in 1633, overleden te Veurne den 7ⁿ October 1687. Schepen der stad Veurne in 1657, op 24 jarigen ouderdom. In 1684 werd hij benoemd tot raadpensionaris der stad en kastelanij aldaar.

(1) Gravin Machteld, 2^e vrouw van Filips van den Elzas, werd steeds « Koningin » genoemd, omdat zij de dochter was van Alfons I, eersten koning van Portugal.

vers zeggen, dat Mathilde zich te peerde naer 't klooster begaf alswanneer de zoo noodlottige toeval plaets had. Buiten twijfel is de laetste aanhaling de zekerste. Zou de teller die de vorstin bereed niet een kwade stap in den slechten weg die men doortrok kunnen gedaen hebben, en, zou diensvolgens het ongeval aldus niet voorgevallen zijn? Des te vrijer durven wij de opgegevene meening voorbehouden omdat men stellig weet, dat er ten tijde van Mathilde nog geene carossen bestonden. »

Ziedaar dus de pseudo-historische oorsprong der sage reeds verplaatst tot in de XVIIe eeuw. Valt nu nog uit te maken of « het Coninginne gat » dezelfde put is als de « Grondelooze put » te Oostduinkerke. Dit laten wij aan de toponymisten over. In alle geval is dit toponiem niet vermeld in het standaardwerk van Karel de Flou : Woordenboek der Toponymie. Daar de weg van de abdij ter Duinen (Koksijde) naar Veurne niet over Oostduinkerke liep zal vermelde « Coninginne gat » wel niet te identificeren zijn met den « Grondeloozen put ».

Wij vermoeden dus dat wij hier te doen hebben met een « overdracht » of « overplaatsing » van de sage van een put of poel op (of naar) een ander, die beschouwd werd als een geheimzinnig oord, waarover de duivel, dikwijls het werktuig van Gods toorn in het volksgeloof, meester was. Die duivel zal wel de kristelijke plaatsvervanger zijn van een nikker of anderen watergeest onzer heidensche voorouders.

Bij het vergelijken der verschillende lezingen stellen wij het volgende vast : De drie laatste zijn varianten van eenzelfde sage, waarvan het hoofdthema is : De put is ontstaan tengevolge van een straf voor godslastering. De variante van de Mont is zelfs een samenvatting van die van Duclos en waarschijnlijk dat zijn zegsman het werk van dezen laatsten zal gelezen hebben. Bij Van Marcke is de gravin Machteld een edelman geworden, wat getuigt dat die variante van jongeren datum is en ontstaan toen de herinnering aan vermelde gravin uit het volksgeheugen gewischt was.

Zoals reeds gezegd is het hoofdthema van de lezing De Kevser gansch anders en deze vormt dus een zelfstandige sage.

Het ware in alle geval interessant de bron te kennen, waaruit Heinderycx het door hem aangehaalde feit betreffende den tragischen dood van gravin Machteld geput heeft. Niettegenstaande talrijke opzoekingen zijn wij er totnogtoe niet in geslaagd ze te ontdekken, zoodat wij hier ook vóór een « grondeloozen put » staan.

In Memoriam Petrus Van Nuffel.⁽¹⁾

(Aalst, 10 Juli 1871. — 10 Augustus 1939).

Op 10de Augustus 1939 is gestorven in zijn geboortestad Aalst, waaraan hij zoo diep verknocht was en wier roemrijk verleden hij met onvermoeibare vlijt bestudeerd en in tal van geschriften — meer dan honderd — verheerlijkt heeft, ons medelid Petrus Van Nuffel, hulppolitiekommissaris te Mijlbeek, letterkundige, geschiedschrijver en folklorist.

Hij heeft zich verdienstelijk gemaakt in menig letterkundig genre, o.a. in dat van :

a) het lied : « **Bundel van 50 liederen** » (muziek van Gustaaf Pape, Jozef Cammaert en Theod. Eemans, 1909), « **Waar de blauwe Dender vloeit** » (Muziek van M. De Mette, 1927) « **O Reuzenvolk !** » (Muziek van M. De Mette, 1927), « **Welkomgroet** » (mannenkoor, muziek van A. Ghijsbrecht, 1888), « **Schilderslied** » (muziek van G. Pape, 1928);

b) de cantate : « **Aan Land en Vorst** » (1905), « **Inhuldigingscantate** » (muziek van Ph. Loockx (1929);

c) den geschiedkundigen roman : « **Dirka of de Spaansche Oproerlingen van 1576 in Aalst** » (Bekroond te Gent, 1898, 2^e uitgave 1910);

d) de novelle : « **Rekenen zonder den waard** » (1887, zijn eersteling), « **Het Spaarboekje** » (1900), « **De Rozenmaagd** » (vrij naar het Fransch, 1901), « **De Koning zonder Kroon** » (vrij naar het Fransch, 1901);

e) het zangspel en het tooneel : « **In het misverstand** » (blijspel in één bedrijf, 1899, muziek van Prosper Verhulst), « **Een Jas op Reis** » (blijspel in één bedrijf, 1900, muziek van G. Pape), « **In den tijd der Patriotten** » (blijspel in één bedrijf, 1900, muziek van J. Cammaert), « **Hoe Roosje aan een man geraakt** » (blijspel in één bedrijf, 1901, muziek van J. Cammaert), « **Politie in huis** » (Zangspel, 1907, muziek van J. Cammaert) en vooral : « **De slag bij de Hertshaag te Aalst** », groot vaderlandsch historiespel in een proloog en drie bedrijven (1929), waarvan de omwerking door H. Van Overbeke met zooveel succes onder dezes leiding driemaal als openluchtspel werd opgevoerd in Augustus 1931 op de Grootte Markt te Aalst.

Maar bijzonder als geschiedschrijver en folklorist heeft Petrus Van Nuffel blijvend werk voortgebracht, dat getuigt van ernstige studie, van onvermoeibaar snuffelen in stoffige archievenkamers. Zeker blijft het meestal « **cleen schilderwarck ofte mosaieck** » zooals hij een zijner werken betitelde. Een synthetischen geest bezat hij niet, maar hij heeft kwistig een overvloed geschiedkundige en folkloristische wetenswaardigheden over zijn geboortestad meegedeeld. Dé geschiedenis van Aalst heeft hij niet geschreven, het groote gebouw niet opgetrokken, maar hij heeft het materiaal aangebracht, de grondvesten aangelegd, wat een meer geschoolden geschiedschrijver zal toelaten het heerlijke monument gewijd aan het verleden van Aalst, de « **woelige stede** », op te bouwen, want vast staat het, dat het werk van De Potter en Broeckaert, hoe verdienstelijk ook voor zijn tijd, verouderd is en dat de geschiedenis van Aalst moet herschreven worden.

Onder zijn beste geschiedkundige en folkloristische werken, alsook monografieën van verdienstelijke Aalstenaars, noemen wij : « **Jozef Meganck en zijn**

werk » (1907), « Alostum Religiosum » (1911), « Het Historiek der oude straten van Aalst » (1914), « Het Begijnhof van Sinte Katharina op den Zavel te Aalst » (1921), « De Duitschers in Aalst » (1921), « De Omgang met het Allerheiligste te Aalst door de eeuwen heen » (1922), « De Koninklijke Harmonie « Al groeiend bloeiend » (1923), « Aalstersche Typen » (1927), « Zestien Stadsgenooten » (1927), « De oudstbewaard gebleven stadsrekening van Aalst, naar het veertiendeuwsche handschrift (1394-1395) » (1928), enz.

Hij bezorgde ook een flinke uitgave van J. B. Luyckx' handschrift: « Den wedergekomen Pierlala » (1928), met teekeningen van J. Van Malderen, P. De Schaepdrijver, S. Van Muylem, enz.

Hij werkte mee aan tal van Aalstersche weekbladen, aan « Het Nieuws van den Dag » (Brussel), « Het Belfort » (Gent, jgg. 1889, 1890), « De Brabander » (Merchtem, jg. 1923) en aan ons tijdschrift « Oostvlaamsche Zanten », waarin hij liet verschijnen: « Voormalig Post- en Vervoerwezen te Aalst » (jg. 1932), « De Maatschappij « De Napoleonisten » te Aalst » (jg. 1933).

Met hem is een goed mensch, een stille, noeste werker gestorven, aan wien de Aalstenaars vooral, maar ook de Vlaamsche geschiedkundigen en folkloristen, veel verschuldigd zijn. Zijn asch ruste in vrede.

F. VAN ES.

(1) Dit « In Memoriam » kon bij gebrek aan plaatsruimte niet vroeger verschijnen.

Oorlogsfolklore.

- Weet ge dat er van 't jaar geene Kerstdag gaat zijn ?
- Hoe dat ?
- Wel ja, het kan niet, want :
Sint Jozef is gemobiliseerd,
O. L. Vrouw en 't Kindje Jezus zijn geëvacueerd,
Het stalleken werd gebombardeerd,
De sterre is gecamoufleerd,
Den os werd gemitraljeerd,
En den ezels is gerantsoeneerd !

(Gezegd te Meenen in 't begin van de maand December 1940).

V.

Het « Spelleke van de Haringsteeg » te Gent,

door A. DE MOOR.

Dit « Spelleke » werd omstreeks 1885 gesticht door Remi Gilliet, schrijnwerker van beroep, die een huis had gehuurd in de Haringsteeg, derde of vierde huis links. Aan dit huis was een paardestal waarin het spelleke werd opgericht. Dit huis bestaat nog, eene dubbele inrijpoort is den ingang ervan.

Ik herinner me dat de scène was gelegen aan de muur het verst afgelegen der straat, zij had eene lengte van ± 1.50 m. en ± 1 m. hoogte. Vóór de scène was kiekendraad gespannen, en twee groote « lampes-belge » voorzien van blakers verlichtten het tooneel. Aan den muur palende aan de straat was eene galerij opgetimmerd. Dit zaaltje kon ongeveer een honderdtal personen bevatten.

De spelleider was de voornoemde Gilliet. De medespelers, lieden uit den omtrek, allen jonge mannen, konden gerekend worden bij de ontwikkelde werklieden van dien tijd. Het is dan ook niet te verwonderen dat het repertorium niet alledaagsch was en de vertooningen een zeker opvoedend peil bezaten. Men voerde o.a. tooneelstukken op van Nap. Destanberg, Karel Miry; titels: Robert en Bertrand, zonder het klassieke blijspel te vergeten met als held « Piero den Bakkere ».

In de pooze werd er door de vrouw des huizes « muntebollen » verkocht en ander snoeperijen.

Eenmaal 's jaars gaf de eigenaar een « souper » hetzij van « Friten met hoofdvak » of « Stoverij ».

Het is op één dezer bijeenkomsten dat een herinneringsteeken — een medaille, — door de medespelers aan den eigenaar als blijk van waardeering werd aangeboden.

Deze herdenkingsmedaille berust thans in het Museum voor Folklore te Gent.